

Тема 6. Фінансова безпека підприємства

1. Загальні проблеми фінансової безпеки підприємства.
2. Оцінка фінансової стійкості підприємства як основи економічної безпеки.
3. Страхування виробничих і фінансових бізнес-ризиків як форма фінансового захисту підприємства

1. Загальні проблеми фінансової безпеки підприємства.

Серед функціональних складових економічної безпеки підприємства фінансова складова вважається провідною та вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Забезпечення фінансово-економічного захисту є функцією відповідних структур управління підприємством. Але питання фінансового захисту не можуть не бути в центрі уваги системи безпеки підприємства.

Всі джерела фінансових загроз підприємства можна розділити на дві групи: об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних загроз можна віднести:

- форс-мажорні обставини, які пов'язані з війнами, громадськими революціями, коливаннями, трансформаційними змінами в суспільстві, а також природними явищами - землетрусами, посухою, іншими стихійними лихами;

- зміни економічних механізмів – фінансових відносин міжнародними та міждержавними угодами, діями окремих держав;

- зміни економічних і фінансових механізмів власне державою.

Історія демонструє подібні приклади фінансових загроз для окремих фірм і підприємств на кожному кроці. Досить згадати інфляційні наслідки другої світової війни, наслідки трансформаційних перетворень в Україні 1992

- 1996 років, внаслідок яких багато підприємств мало дуже великі фінансовий збитки.

Суб'єктивні чинники фінансових загроз мають зовнішнє та внутрішнє походження.

1. Зовнішні загрози: спекуляції з цінними паперами, агресивна скупка акцій підприємства конкурентами, цінова конкуренція суперників; шахрайства з боку підставних підприємств і фізичних осіб.

2. Внутрішні загрози: - застарілі технології, недосконалий маркетинг, недосконалий менеджмент, шахрайства власних працівників тощо.

Для ефективного контролю за ризикованістю фінансових операцій, інвестицій і т.д. є доцільним у межах фінансової служби підприємства мати структурний підрозділ (можливо це один кваліфікований фахівець), обов'язком якого був би аналіз ризикованості фінансових операцій підприємства. Цей структурний підрозділ доцільно наділити правом вето на неефективні фінансові рішення. З цією метою такий структурний підрозділ повинен бути підпорядкований безпосередньо керівникові фінансової служби підприємства.

Забезпечення фінансової безпеки передбачає наступні дії:

1. аналіз негативних фінансових наслідків розвитку виробничої та маркетингової підсистем підприємства з точки зору стану і змін, в першу чергу її платоспроможності, рентабельності та прибутковості;

2. аналіз стану ринку цінних паперів з точки зору стану привабливості цінних паперів підприємства, залучення підприємством фінансових коштів на інвестиції та розвиток, а також з точки зору захисту від агресивного придбання його акцій конкурентами та можливого встановлення контролю над підприємством;

3. аналіз інвестиційних проєктів з точки зору визначених вище параметрів;

4. аналіз ділових пропозицій підприємству з погляду ділової етики (участь у відмиванні «брудних грошей», шахрайства тощо).

2. Оцінка фінансової стійкості підприємства як основи економічної безпеки.

Ринкові умови господарювання породжують нестабільність зовнішнього та внутрішнього середовища, що є джерелом загроз. Запорукою успіху забезпечення економічної безпеки є фінансова стійкість, обумовлена такими головними напрямками господарської діяльності як організаційний, комерційно-фінансовий і виробничо-господарський.

Фінансова стабільність як складова економічної безпеки гарантує ефективну реалізацію економічних інтересів як самого підприємства, так і його партнерів.

Основою стабільності підприємства є його стійкість. На стійкість підприємства впливають різні фактори:

- становлення підприємства на товарному ринку;
- виробництво та випуск дешевої продукції, яка користується попитом;
- потенціал підприємства в діловому співробітництві;
- ступінь залежності від зовнішніх кредиторів й інвесторів;
- наявність неплатоспроможних дебіторів;
- ефективність господарських і фінансових операцій.

Існують такі рівні фінансової стійкості:

1. Внутрішня стійкість – це загальний фінансовий стан підприємства, при якому забезпечується стабільно високий результат його функціонування, досягнутий завдяки активному реагуванню на зміну внутрішніх і зовнішніх факторів.

2. Зовнішня стійкість підприємства обумовлена стабільністю економічного середовища, в рамках якого воно здійснює свою діяльність. Вона досягається в результаті реалізації відповідної системи управління ринковою економікою в масштабах всієї країни.

3. Загальна стійкість підприємства – забезпечується рухом грошових потоків, при якому надходження коштів (доходів) постійно перевищує їх використання.

4. Фінансова стійкість є відображенням стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечує вільні маневри коштами підприємства та при ефективному їх використанні сприяє безперервному процесу виробництва і реалізації продукції. Фінансова стійкість формується в процесі всієї виробничо-господарської діяльності і є головним компонентом загальної стійкості підприємства.

Аналіз стійкості фінансового стану на ту або іншу дату дає можливість оцінити правильність управління фінансовими ресурсами з боку підприємства протягом періоду, який передує даті. Важливо, щоб стан фінансових ресурсів відповідав вимогам ринку та потребам розвитку підприємства.

Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства через відсутність у нього коштів для розрахунків і розвитку виробництва. Надлишкова фінансова стійкість, яка забезпечується зайвими запасами та резервами, може перешкоджати розвитку, обтяжуючи витрати підприємства і блокуючи один з доступних джерел коштів у вигляді доходу від вкладень в інструменти фондового ринку.

Таким чином, сутність фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, а платоспроможність є її зовнішнім проявом.

Отже, фінансова стійкість підприємства – це такий стан його фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику.

Абсолютними показниками фінансової стійкості є показники, які характеризують ступінь забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування.

Для характеристики джерел формування запасів використовують три основні показники.

1. Наявність власних оборотних коштів (ВОК) – визначається як різниця між джерелами власних і прирівняних до них засобів і необоротними активами. Цей показник характеризує чистий оборотний капітал. Його збільшення порівняно з попереднім періодом свідчить про подальший розвиток діяльності підприємства:

$$\text{ВОК} = \text{ВК} - \text{НА}, \quad (6.1)$$

де ВК – власний капітал;

НА – необоротні активи.

2. Наявність власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат (ВД) – результат збільшення попереднього показника на суму довгострокових пасивів:

$$\text{ВД} = \text{ВОК} + \text{ДК}, \quad (6.2)$$

де ДК – довгострокові кредити та займи;

НА – необоротні активи.

3. Загальна величина основних джерел формування запасів і витрат (ЗД) обумовлена збільшенням попереднього показника на суму короткострокових позикових коштів:

$$\text{ЗД} = \text{ВД} + \text{КПК}, \quad (6.3)$$

де КПК – короткострокові позикові кошти;

Трьом показникам наявності джерел формування запасів і витрат відповідають три показники забезпеченості запасів джерелами їх формування.

1. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів:

$$\Delta \text{ВОК} = \text{ВОК} - \text{З}, \quad (6.4)$$

де З – запаси.

2. Надлишок або нестача власних і довгострокових джерел формування запасів:

$$\Delta ВД = ВД - З, \quad (6.5)$$

3. Надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів і витрат:

$$\Delta ЗД = ЗД - З, \quad (6.6)$$

Фінансову ситуацію на підприємстві характеризують чотири типи фінансової стійкості.

1. Абсолютна стійкість фінансового стану в реальних умовах розвитку економіки країни зустрічається вкрай рідко. Визначається такою умовою:

$$З < ВОК + К, \quad (6.7)$$

де К - кредити банку під товарно-матеріальні цінності з урахуванням кредитів під товари відвантажені.

2. Нормальна стійкість фінансового стану підприємства гарантує його платоспроможність і визначається такою умовою:

$$З = ВОК + К, \quad (6.8)$$

3. Передкризовий фінансовий стан підприємства характеризується порушенням платоспроможності, проте зберігається можливість відновлення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних коштів і збільшення власних оборотних коштів:

$$З = ВОК + К + ДФ, \quad (6.9)$$

де ДФ - джерела, які зменшують фінансову напругу (при розрахунках необхідно враховувати кредиторську заборгованість).

Фінансова нестійкість вважається нормальною, якщо величина задіяних для формування запасів короткострокових кредитів і позикових коштів не перевищує сумарної вартості сировини, матеріалів і готової продукції.

4. Кризовий фінансовий стан - це стан, при якому підприємство перебуває на межі банкрутства, оскільки його кошти, короткострокові цінні

папери та дебіторська заборгованість не покривають навіть кредиторської заборгованості і прострочених позик:

$$З > \text{ВOK} + \text{K}, \quad (6.10)$$

3. Страхування виробничих і фінансових бізнес-ризиків як форма фінансового захисту підприємства

Особливу роль у захисті бізнесу підприємства відіграє страхування. За своєю суттю страхування виконує функції захисту та превенції. Але необхідно відразу відзначити, що страховики надають гарантії захисту проти ризику загроз, а не проти небезпеки, яка викликана невизначеністю.

Страхуванням сьогодні принципово та практично вирішуються проблеми захисту ризиків постачальника, споживача, випадкової втрати майна, потенційних збитків і т.д. У зв'язку з цим виділяються такі види страхування підприємницьких ризиків: страхування капіталу; страхування перерв виробництва; страхування технічних ризиків; страхування сільськогосподарських ризиків; страхування кредитних і фінансових ризиків; транспортне страхування і т.д.

Страхування капіталу в Україні здійснюється як майнове страхування. Майнове страхування здійснюється на добровільних засадах. Страхування поширюється на основний капітал, готову продукцію, товарно-матеріальні цінності, об'єкти незавершеного будівництва, гроші, цінні папери, інше майно. Страхувати можна все майно або певну частку, від 50 до 100 відсотків. Страховики покривають ризики втрат майна в обсязі фактичного збитку за вирахуванням вартості залишків.

Страхування перерв у виробництві фактично не використовується в Україні, тому що сьогодні значна кількість виробничих потужностей не використовується у виробничому процесі. У західній практиці має місце страхування перерв у виробництві на строк до 24 місяців, викликаних кон'юктурними чинниками, зривами поставок сировини, енергії,

відсутністю фінансових коштів, а також стихійними лихами, аваріями, пожежами, крадіжками і т.д.

Страховання технічних ризиків підприємства поширюється на ризики, які пов'язані з проведенням будівельних робіт, монтажних робіт, страхуванням машин та електронних приладів:

1. Страховання будівельних робіт поширює свій захист на всі роботи, які виконує будівельник чи підрядник; на всі матеріали й обладнання будівельного майданчика; на будівельні машини та транспортні засоби.

2. Предметом страхування монтажних ризиків є процес монтажу, який може страждати від будівельних ризиків, від збою електричної напруги, тиску в системах і т.д.

3. Страховання машин і електричних приладів. Страхова сума визначається балансовою або ринковою вартістю. Страхове відшкодування відбувається в межах відновного ремонту, але не більше страхової суми.

Страховання сільськогосподарських ризиків поширюється на всі ризики у вирощуванні, допоміжних виробництвах. Особливості організації цього типу страхування бізнес - ризиків визначається тісним переплетенням економічних і біологічних процесів відтворення.

Страховання транспортних ризиків грає не останню роль у захисті виробничої діяльності підприємства. Предметом страхування є транспортні засоби, персонал, який їх обслуговує, пасажирів, вантажі, відповідальність перед третіми особами.

Важливою формою захисту бізнесу є страховання фінансових ризиків. Найбільш поширеним є страхування різного роду кредитів, а також фінансових угод на фондовому ринку.

Існують такі види страхування фінансових ризиків:

1. Страховання товарних кредитів. Цей вид страхування розповсюджений у світовій торгівлі (понад 4/5 загального обсягу здійснюється на умовах товарного кредиту). Страховиком є продавець товару, який надає банку розрахункові документи й отримує від нього плату

з урахуванням комісійних. Покупець отримує товар і розраховується з банком, а страховик гарантує банку повернення кредиту.

2. Страхування інвестиційних кредитів у товарній формі в усьому світі кваліфікують як лізинг. У своєму розвитку лізинг пройшов безпосередню, фінансову і страхову форми:

- безпосередній лізинг передбачає, що виробник техніки на умовах договору лізингу крім орендної плати встановлює ще й ризикову надбавку.

- при фінансовому лізингу ступінь захисту економічних інтересів підприємства підвищується внаслідок того, що лізингову продукцію він продає фінансовому посереднику (банку, холдингу, інвестиційної компанії тощо), а останній передає її на умовах лізингу споживачу.

- страховий лізинг включає в кредитні відносини ще і страховика. Він гарантує ризик неповернення кредиту фінансовому посереднику з боку споживача. У страховика більше можливостей вирівняти ризики внаслідок масового проведення страхових операцій, а тому і ризикова надбавка до ціни нижча.

3. Страхування споживчих кредитів значно покращує гарантії ризиків виробників, продавців і фінансистів. У кредитні відносини продажу споживчих товарів включаються банки та страховики. Перші кредитують покупку споживчих товарів, другі надають гарантії.

4. Страхування кредитів довіри дуже ефективна форма фінансового захисту бізнесу. Ця форма страхування захищає бізнес від несумлінного виконання персоналом підприємства службових і виробничих обов'язків. Страхується довіра адміністрації підприємства до персоналу, якому доручені матеріальні цінності.

5. Хеджування - важлива форма страхового захисту чисто фінансових ризиків. Воно передбачає страхування цін і прибутків у ф'ючерних контрактах на біржах, а також валютні ризики у зовнішньоекономічних контрактах. Подібний захист викликається невизначеністю майбутніх цін і доходів.